

Ігор ЧОРНОВОЛ

[РЕЦ.]: СТАНИСЛАВІВ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ [НА]: СЕРГІЙ АДАМОВИЧ. СТАНИСЛАВІВ У ЧАСИ ЛИХОЛІТЬ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914–1918 рр.). – ІВАНО-ФРАНКІВСЬК: ЛІЛЕЯ-НВ, 2013. – № 38. – 80 с. (СЕРІЯ “МОЄ МІСТО”).

Минулого року світова громадськість відзначила 100-річчя від початку Першої світової війни (1914–1918). Наслідки цього зтяжнього збройного конфлікту за участі майже всіх європейських держав, а також США, виявилися визначальними для ХХ ст. Окрім того, що війна залишила після себе болісну спадщину у вигляді мільйонів жертв, знищила три імперії, перекроїла політичну мапу Європи, вона також назавжди поховала етос аристократичної Європи (який в історіографії прийнято називати французьким терміном “ancien regime”) й завершила попереднє “довге” ХІХ ст. Тож за підрахунками громадського діяча й історика Остапа Козака, близько 30 країн Європи та решти світу домовилися координувати свої зусилля щодо урочистостей з цієї okazji¹.

Відреагували на цю дату власними дослідженнями також українські історики. Серед них і Сергій Адамович – доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, громадський діяч, депутат Івано-Франківської обласної ради. Інтерес історика з Івано-Франківська до Першої світової війни закономірний. Справа в тому, що впродовж “великої війни” (саме так галицькі українці здебільшого називали її в міжвоєнний період) Станіславів неодноразово переходив із рук у руки, росіяни контролювали місто із 3 вересня 1914 по 20 лютого 1915, з 4 березня по 8 червня 1915, з 11 серпня 1916 по 24 липня 1917 рр., а лінія фронту не відступала поза його околиці. Зрештою, Галичина була серед основних театрів активних бойових дій впродовж усієї війни.

Монографія вийшла як том 38 відомої серії місцевого видавництва “Лілея-НВ”, яке всляк заохочує інтерес до минулого рідного міста.

Брошура складається з передмови, трьох розділів, висновків і додатків. Автор короткої передмови Іван Монолатій – професор політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, знаний історик регіону. Монографія написана на основі документів Державного архіву Івано-Франківської області. Як зрозуміло з рецензованої брошури, відповідний архівний фонд достатньо багатий. Розділ перший – “Політика Австро-Угорської влади в місті на початку Великої війни і перша російська окупація Станіславова”, другий – “Відновлення австрійського урядування і повернення російських окупаційних військ”, третій – “Суспільно-політичне та соціальне економічне життя м. Станіславова й актуалізація українського питання в контексті революційних подій 1917–1918 рр.”.

¹ *Козак О.* Як у світі відзначатимуть 100 річницю початку Першої світової війни [Електронний ресурс]: / О. Козак // Історична правда. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/08/4/132525/>

Автор звузив предмет дослідження до власне міської історії, обмежившись висвітленням проблеми функціонування Станиславова в умовах регулярних бойових дій і постійних адміністративних змін. Не випадково, мабуть, монографія присвячена 350-річчю надання місту магдебурзького права. Натомість події на фронті висвітлено в дуже стислій формі, за винятком вуличних боїв у самому місті.

Коротко про зміст брошури. 29 серпня 1914 р. створено Тимчасове військово-генерал-губернаторство Галичини, яке очолив граф Георгій Бобринський. До червня 1915 р. воно поділялося на Львівську, Тернопільську, Чернівецьку та Перемишльську губернії. Автор акцентував на деталях непростого побуту міста у прифронтових умовах: репресіях проти цивільного населення (австрійців – проти москвофілів та російської адміністрації – проти євреїв; взагалі антисемітизм був притаманний росіянам упродовж усього періоду окупації); стані міської економіки, освіти, санітарно-гігієнічних умов; курсах валют; рішенні росіян гарантувати депозитні вклади австрійських громадян; реквізиції металевих виробів австрійцями; діяльності поліцейних органів; вирішенні проблеми поховання численних жертв війни тощо. Це загалом узгоджується з інтересом українських фахівців до історії щоденного життя, що став особливо помітним в останнє десятиліття. Достатньо уваги автор приділив функціонуванню Станиславівського магістрату, подав його структуру у вигляді таблиці.

Що стосується історії російської адміністрації, то С. Адамович поділив її на два періоди: до і після Лютневої революції 1917 р. Першому притаманно намагання підготувати відповідний ґрунт для майбутньої інтеграції окупованих теренів у Російську імперію (Галичина – основний предмет територіальних претензій царату до Австро-Угорської монархії під час війни). Натомість постреволуційна адміністрація була толерантнішою. На це вказує, зокрема, факт призначення на посаду генерал-губернатора Галичини Дмитра Дорошенка (невдовзі – класика української історіографії). Зрештою, вже влітку 1917 р. російська армія почала деградувати, тоді як фронт як такий припинив існування восени. Після перших успіхів літній наступ російської армії на австрійські позиції переріс у погром Станиславова деморалізованою солдатською. І тоді командир зведеної кавалерійської бригади генерал П. Врангель (тепер відомий як останній командувач Добровольчої армії під час громадянської війни в Росії) наказав полковникові польських уланів російської армії Болеславі Мосціцькому увійти в місто й придушити бунт. Із таким же проханням до нього звернулася й депутація магістрату на чолі з бургомістром Антонієм Стигарем. Б. Мосціцький виконав наказ. Під час бою, вже між частинами російської армії, загинуло 32 польські улани, а 50 було поранено. Цим скористалася австрійська армія, яка того ж дня захопила Станиславів. На цьому російська окупація міста закінчилася. Варто зауважити, що згодом полк Б. Мосціцького став елітною частиною польської армії з почесною назвою “Креховецький”.

Закінчують брошуру коротенькі висновки, список використаних джерел та літератури. Відзначу також старанно укладені додатки, зокрема переліки заручників російської влади із Станиславова, підприємств, лікувальних закладів і аптек, дешевих та безкоштовних їдалень і бібліотек у місті на січень 1917 р., особового складу міської ради 1916 р.

Отже, із завданням описати побут прифронтового Станиславова в умовах Першої світової війни автор впорався. Не зауважено суттєвих помилок, за винятком того, що в одних місцях він датував події за старим стилем, в інших – за новим. Відзначимо також багатий ілюстративний матеріал брошури. Чимало з фотографій опубліковано вперше. Щоправда, звідки вони – невідомо.